

Vähästä historiikkiä

Neljäs heinäkuuta 1981 Haaparannanlehestä löytää aivan ensimmäisiä keskusteluja ”meän kielestä”. Matti Kenttä ja mie kyselimme: ”Oonkhaan se oma kieli vai murre?” Kyllä meilä aluksi oli semmoinen käsitys, ette ”meän kieltä” oon tärkeä kehittää siltana suomenkielen hallittamiseen. Havatten, ette vielä 1986 ko tuli antolokii, siinä aatelthiin tähhään malhiin.

Vuotta ennen, 1985, tuli ensimmäinen romaani, minun kirjottama Lyykeri, ja kaks vuotta sen jälkhiin ensimmäinen osotelma, minun kirjottama Kuutot. Niihin aikhoiin met olima oivaltanheet, ette riita ”meän kielen” määritelmästä oon turhaa koska se ei ole kielitietheellinen asia. Se saattaa olla suomenkielen murre taikka oma kieli – jos niin päätethään. Yks asihaan vaikuttava oivalus oli minun puolesta se, ette sama ”kieli” toisela puolen väylää oon murre ko sitä ympäröittee valtavaraintti, mutta meän puolela väylää ei ole muuta varianttia ko ”meän kieli” ja siksi oon syytä määritellä sen omaksi kieleksi. Niin met aloima kirjothaan ”meän kielen” yhyssanana: meänkieli.

Meänkielen päivä 27. helmikuuta

Meänmaa-föreninki päätti 30-vuotisjuhlassa Pajalassa 27. helmikuuta 2018, ette tämä oon meänkielen päivä siksi ko 27. helmikuuta 1988 julistethiin meänkieli omaksi kieleksi.

Väkeä oli 100 henkeä ja ensin kuunelthiin esityksiä ja sitte kokkoinuthiin Pajalan kirkkoon, jossa professori Henning Johansson piti juhlapuhheen ja totesi, ette meänkieli nyt oon kieli muitten kielten seassa. Mie luin tuohreesta Markuksen evankeeljumien käänökesthään Tule Leevi fölhjyyn – Markkyyksen evanjeeliymmi tornionlaaksoksi. Lauluryhmä Sisaret laulo ja kirkkoherra Hans Stiglund piti hartaushetken. Pajalan kunnanraati, Sture Fredriksson, oli ensimmäinen joka sai ottaa vasthaan viestikapulana, joka lähti kulun pääle. Kirkon ulkopuolela tulitethiin Meän kieli ja akateemi taihvaale. Ruottin TV oli paikan päälä ja lähätti suuren osan juhlasta ohjelmassa Café Luleå. <https://bengtphojanen.se/filmarkiv/>

Viestikapula/Pyytkaavle

Viestikapulan teksti (poronnahala), jota piti kuljettaa tuohikontissa, oli näin: ”Tämä

pyytävälle/viesti lähti Pajalasta 27/2-88. Sen allekirjottajat halvava aktiivisesti tukea Meän kulttuuria. Meän kieltä. Meänkielisiä paikannimiä. Opetusta meistä koulussa. Tie'että ja taietta meiltä päin. Kehitystä meän alueele." Kakstoista vuotta sen jälkhiin met saima sen vahvistetuksi valtion tahola.

Kirjakielen synty ja ekolokii

Kuutot-osotelman ensimmäiselä sivula sei-soo: "Se puhu krouia murreta se Goetheki. Dante kirjotti Divina Commedian omala murtheela, ja ko siltä kysyhiin miksi, se vastasi, ette hään haluaa kunnioittaa syntymäkotipaikkaa, jos se oon maholista." Näin kirjakieli alkaa itua ja kasuta, siittyä ja syntyä. Tullee kirjaa, runoa, laulua, oopperaa, osotelmaa ja kaikki tämä oon luonu ja luopi kirjakieltä.

Ruottinkielen murtheita oon satoja. Suomessa oon paljon murtheita muttayks kirjakieli. Meänmaassa oon paljon murtheita mutta pitkälti kehittyyny kirjakieli. Murtheita oon paljon ja "idiolektiä" yhtä monta ko puhujaa. Meänkieli oon yks mailman uhatuista kielistä. Miksis kiellet kuoleva? Mikkäs tekijät oon vaikuttavia kielen ekolokiissä?

Unkarilaissyntyinen austraialainen lingvisti, Stephen A. Wurm (1922-2001), esitti kielten ekolokii-aatoksia. Se meinasi ette oloila, jotka vaikuttava kasvi- ja elläinlajien häviämiseen, oon yhtäläisyyksiä kielten ja kulttuurin häviämiseen.

Kasvilaji menettää elinvoiman ja kyvyn selviytyä jos sen elinympäristö pienenee taikka jos siihen leviää joku uusi sortti ja jos tämä uusi sortti oon niin vahva, ette alkuperäset sortit ei ennää saata kilpaila.

Tätä oon sangen helppo apliseerata meänkielen ja kulttuurin olhoin. Jos ympäristö muuttuu ja net soosiokulttuuriset kontekstit ja yhteyet muuttuva eikä kieli ennää saata topata uuen kulttuurin ja kielen kosketusta ja yhtheentörhmäystä niin perukan alkuperänen

kieli ei ennää sovi uuen tulevan viehraan kulttuurin välihneeksi. Useasti syntyty se käsitys, ette alkuperänen kieli ei olekhaan mikhään oikea kieli, se oon vain surkeata mongerusta, murreta. Se oon vain jotaki elläinten, kuten hirvien, elläimelistä ääntä. Meänkielestä olen kuulu justhiinsa tätä: sitä ymmärtävvä hirvet.

Alkuperäsen kielen puhuja joutuu tilanteishiin, joissa se ei pärjää omala kielelä. Solttu, joka hiljastu rekryytistä meinasanoa, ette hällä oli "ruumis istunu ja hään oon ollu maaperässä." Se sano: "Liket har suttit och jag har varit i landsändan." Ko kieli kuolee, kuolee kansa. Ja esivanhemmat kuoleva toisen kerran. Kaiken tämän seuraukset oon:

- A. Kieli katoaa taikka sen siale tulle sekakie-li, joka oon pinnallinen ja enkkeltti.
- B. Kieli joutuu pakosta alemphaan arhvoon ja sen merkitys vähenee samala ko se jääpi johonki erikoisheen käythöön, kuten vit-sin levittämiseen, kulttuurin pilkkaamisheen, jopa eetnorastisheen halveksun-thaan.
- C. Suurempi kieli muuttaa kielen ja sitä myötä kulttuurin. Sanasto muuttuu, syntaksi ja rakene muuttuva. Meänkielessä leviävät svetisismit (jällaakos tuossa vääk-korsninkassa höökerreekeli vai vänster-reekeli) muuttava alkuperäsen kielen jopa vahvan kielen murtheeksi.
- D. Kieli kaottaa ominaisuuet, jotka kuuluva kielenkäyttäjän perintheisheen kulttuuh-riin. Se alkaa matkia vullan kieltä ja sen kulttuurin arvomailmaa.

Kieltä häätty huoltaa

Kieltä häätty huoltaa. Miksis kielen elossa pitäminen oon tärkeätä? Jokanen kieli peilaa aivan ommaa mailmankuvvaa ja kulttuurin kokonaisuutta. Suomenkieli ei saata peilata Meänmaan kulttuuria eikä ment-taliteetiä. Ummikko ruottalainen ei näe

mitä meänkielinen näkkee. Ko kieli kuolee, kuolee kansa ja sitä myöten korvaamaton ihmisten aatosmailma ja mailmankuva. Estääksheen kuolemaa kieli tarttee:

1. Kirjakieltä
2. Kramatiikkiä
3. Sanakirjoja
4. Kielenhuoltoa

Meänkielinen kirjallisuus oon vuosikymmenien aikana kasunu. Meänkielinen kieliop-

pi tuli 1996 (Kenttä-Pohjanen) ja ruottiksi Meänkieli rätt och lätt (Pohjanen-Muli), josta oon otettu 5 painosta. Meänmaa-föreningi oon julkassu kolme sanakirjaa: meänkieli-ruotti-suomi (A-R). Meänmaan kieli-raati toimii hyvin kielenhuoltajana. Kieli-raati korjaa ja toimittaa tekstiä. KEXI-Meän kirjailiat sai äkki 35 jäsentä. Eelytykset oon.

*Bengt Pohjanen
Kolmikielinen kirjailia, fil.dr.*

Meänkielen seminaari 2020

Aika: 13-14/II 2020

Paikka: Matarinki

Merkkaa sinun kalenterhiin jo nytten seuraavan meänkielen seminaarin aika ja paikka. Tänä vuona seminaari järjestetään yhteistyössä Pohjoskalotin minuriteettikielten yhteistyöplatformin

2020-2021 kans. Se oon prujekti jossa oon myötä Mataringin kunta, Oulun yniver-siteetti Suomesta ja Kvääni-instityytti Norjasta. Suunitelmat oon pantu käynt-hiin ja tarkemasta ohjelmasta informee-rathan hiljemin. Jos sulla oon iteota eli toihveita niin lähetä niitä mielelä meile: meankieli@isof.se

Meänkielen seminaarin esitelmät vepilä UR Playssa

Kielen ja kansanperintheen instityytti (Isof) ja Kieliraati järjesti meänkielen seminaarin ensimmäistä kertaa viimi vuen lopula. Koko päivän mittanen seminaari piethiin 11. päivä marraskuuta 2019 Uppsalassa ja Utbildningsradio eli UR oli paikan päälä filmaamassa. Filmatut esitelmät lähätethiin Kunsapskanalenissa maaliskuussa 2020 ja nyt sie löytät esitelmät kans UR:n kotisivuluta osotheesta urplay.se. Sie löytät seminaarin esitelmät urplay.se:stä ko kirjotat sivun hakuruuthuun ette ”Språkseminarium i meänkieli 2019”. Osa esitelmistä piethiin meänkielelä ja osa ruottiksi ja nyt UR:n filmissä oon myötä kans tekstitys.

Tarkotus oon ette Isofin meänkielen seminaari järjestethään joka vuosi ja vuen 2020 seminaarin suunnittelut onki jo menossa. Jos sulla oon joitaki iteoita tulehvaan seminaahriin niin met mielelä kuuluisimma niitä! Lähätä sinun huntteeringit e-postila osotheeseen meankieli@isof.se.

Tässä vielä lista seminaariesitelmistä mikkä sie saatat nähä UR:n kotisivuluta:

- Aktyelliä Kielen ja kansanperintheen instityyttilä (Martin Sundin, Isóf)
- Oonkos Uppsalassa ja Stockholmissa meänkieltä? (Tyra Helena Lindström, Uppsalan Tornionlaaksolaiset ja Kurt Kalander, Stockholmin Tornionlaaksolaiset)

- Vähemistökielityöstä Luulajan kunnassa (Anne-Mari Angeria, Luulajan kunta)
- Monikielinen esikoulu Luulajan kunnassa (Viktoria Björklund ja Nils Bertil Heikka, Luulajan kunta)
- Meänkielen tialektista (Birgitta Rantatalo)
- Kansanusko Tornionlaaksossa (Tommy Kuusela, Isóf)

Hoksaa kans ette yks seminaarin esitelmistä oli meänkielen likheisen sukulaiskielen kväänin kielen työntekijän Anna-Kaisa Räisäsen puhe siittä kunka saaha pienile kielile lissää puhujia. Se kattohiin Uppsalassa videolta eikä sentähän ole myötä UR:n kotisivuluta. Sie saatat lukea esitelmän kvääninkielenä tekstinä Kieliviestin numerosta 4/2019. Se löytyy kans Kieliraatin kotisivuluta tekstinä kahela kielelä: kvääniksi ja norjaksi.

Elina Kangas

*Meänkielen kielenhuoltaja, Kieliraati
elina.kangas@isof.se*